

való hivatkozása semmiképpen nem vehető komolyan.

Az átlagolvasó figyelmének felkeltésére itt csak az első, történeti áttekintést tartalmazó részből választunk ki két érdekességet.

Ma mindenki természetesnek veszi, hogy a vízcsapokon a hideg vizet kék, a meleget piros színnel jelzik. Ez azonban korábban nem volt triviális. Ahogy Götz Gusztávól megtudjuk, 1919 előtt a nagyobb területeket ábrázoló (szinoptikus) meteorológiai térképeken a meleg és hidegfrontokat éppen fordítva jelölték. A mai jelölésmódot a fiatal *Carl-Gustaf Rossby*, a később világhírűvé vált svéd meteorológus javasolta a Bergeni Egyetemen működő, *Vilhelm Bjerknes* vezette norvég kutatócsoportnak. Feltehetően tehát neki köszönhető a ma olyan természetesnek vett színek.

Másodiknak érdemes egy magyar vonatkozást megemlíteni. Sokan hallottak arról, hogy Neumann Jánost érdekelte a meteorológia is, mint a nemlineáris dinamika egy különlegesen fontos alkalmazása. A digitális elektronikus számítógépek megszületésekor elsőként ismerte fel, hogy a számítástechnikai eszközök mellett milyen fontos az alapvető dinamikai elmélet megfelelő megalapozása is. A princetoni Institute for Advanced Study igazgatója, *Frank Aydelotte* segítségével 1946-ban javaslatot juttatott el a haditengerészet kutatási és találmányi irodájához, amelyben egy meteorológiai program megindítását kezdeményezte. Javaslatainak következő

mondatai rendkívüli előrelátásról tanúskodnak:

„*A program célja a dinamikus meteorológia elméletének megvizsgálása annak érdekében, hogy azt alkalmassá tegye a lassan már rendelkezésre álló és a jövőben valószínűleg egyre inkább hozzáférhetővé váló nagy sebességű, elektronikus, digitális automatikus számítások elvégzésére. Várhatóan ezek a vizsgálatok arra is jelzéseket adnak majd, hogy milyen – akár laboratóriumi típusú, akár terep jellegű – további megfigyelések szükségesek az ilyen nagysebességű számításokkal támogatott elméleti munka még hatékonyabbá tételéhez.*”

Neumann Jánosnak további, eddig szintén csak kevesek által ismert érdeme, hogy 1946. augusztus 29-30-án kezdeményezésének eredményeképpen Princetonban az Institute of Advanced Study adott otthont az első „meteorológiai konferenciának”, amelyet ma a meteorológusok történelmi eseményként, a numerikus időjárás-prognosztika első konferenciájaként tartanak számon.

Az Országos Meteorológiai Szolgálat méltán lehet büszke a fentebb ismertetett két kiadványára, amelyekben mind a nagyközönség, mind pedig a matematika és fizikai inycenci értékes olvasmányra lelhetnek. (*Magyarország éghajlati atlasza. OMSZ, Budapest, 2001. 107 o. – Götz Gusztáv: Káosz és prognosztika. OMSZ, Budapest, 2001. 490 o.*)

Bencze Gyula

az MTA doktora, tud. tanácsadó, KFKI-RMKI

Dr. Romány Pál:

Kortársunk az agrárpolitika

Agrárpolitikai, agrárszociológiai tanulmányok

Romány Pál ebben a könyvében az elmúlt 10-12 évben írt tanulmányait tette közzé. Jó érzékkel, szakszerűen válogatott, a történelem szálaira fűzte az agrárium egészére

kiterjedő, más-más időpontokban született írásait. Ezért a tanulmánykötet már-már monográfiának tűnik. A szerző meghatározó forrásai a Központi Statisztikai Hivatal anyagai, de a szakszerű jegyzetekben fellelhetjük a mezőgazdaság múltjával és jelenével foglalkozó hazai és részben külföldi szakirodalom gazdag termésének meghatározó részét is.

A szerző különös érdeklődést tanúsít az agrártörténet és -gazdaság, a termelési folyamatok és struktúrák, a mezőgazdasággal foglalkozók élet- és munkakörülményeinek alapos megismerése iránt. A múlt, jelen és jövő dimenzióit villantja fel, miközben a nemzetközi összefüggéseket is figyelembe veszi, elsősorban az Európai Unió és a magyar mezőgazdaság várható kapcsolatrendszerét, s benne a magyar agrárium mozgásterét, optimális lehetőségeit.

Manapság a mezőgazdaság és a falu jelenlegi állapotának és jövőbeli alakulásának, várható alternatíváinak keresése nem tartozik tudományos életünk kiemelkedő ágazatai közé. A közérdeklődés sem elég erős iránta. Miközben az agrártudományok több területén világszínvonalú eredmények születnek. Példaként említhetjük az állattenyésztés, a növénynevelés és -termesztés, a kertészet, a talajtan és a biotechnológia eseteit.

Történeti tapasztalataink szerint pedig éppen a nagy horderejű agrárváltozások idején, különösképpen pedig napjainkban nélkülözhetetlen az agrárium egészének együttes vizsgálata, az új ösvények megtalálása. A jövőre a részek szintézise adhatna érdemleges útmutatást. Újkori történetünk egyébként négy nagy agrárátalakulást tart nyilván. Az 1848. évi jobbágyfelszabadítást, a földosztást, a kollektivizálást és a rendszerváltáshoz tapadó, de máig befejezetlen átalakulásokat. Az első kettőt jelentős tudományos irodalom, társadalmi mozgalom előzte meg, illetve készítette elő. Gondoljunk csak a reformkor közgazdasági és politikai irodalmára vagy a dualizmus, különösen pedig a két világháború közötti tudományos, szociográfiai, szépirodalmi munkákra, az 1930-as évek falukutató mozgalmára. Ám a termelősövetkezeti és az 1990-es évektől kezdődő agrárátalakulás jellegét és ütemét a napi politika alakította, valójában mindenféle tudományos elemzést

nélkülözött. Ebből fakadtak a súlyos gazdasági zavarok és a mély társadalmi konfliktusok. A kollektivizálás hátrányainak enyhítésére a tudomány és a falusi, paraszti leleményesség tett érdemleges kísérleteket az 1970-es évek közepétől kezdve. Romány Pál szemléletesen mutatja be ezt a mezőgazdaság egészét és a falusi népesség életét lényegesen befolyásoló tényezőit.

Eszerint az 1970-es évek közepétől, főként a húzóágazatokban, számottevően növekedtek a termésátlagok, a hozamok, az exportlehetőségek. A búza hektáronkénti átlagtermése például 1965-ben 20, 1977-ben 30, 1984-ben pedig 50 mázsa volt. Hasonló jelenségeket figyelhetünk meg a takamánnyagbóna, a zöldség, a gyümölcs és a hústermelés vagy az agrárexport eseteiben. Az 1980-as évek közepén azonban a kedvező irányú fejlődés megtört, az újnak nevezhető „magyar modellben” felszínre törtek a belső válságjelek, amelyek a jövedelmek, a tőkeerő alacsony szintjéből és a földforgalom korlátozottságából adódtak. E hátrányokat a mezőgazdasághoz közvetlenül kapcsolódó, tovább gyarapodó tudományos eredmények sem tudták ellensúlyozni. Miként említettük, a rendszerváltással egybekapcsolódó legújabb agrárátalakulást sem előzték meg számottevő elemzések. Ezzel szemben ötletek egész sora jelent meg, amelyek gyakran egymást oltották ki. Átfogó, megalapozott, az Európai Unióra is kiterjedő termelési és társadalmi struktúra elmélettel és cselekvési programmal máig nem rendelkezünk. A szerző kivételes érdemének tekinthetjük, hogy sajátosságainkat figyelembe véve keresi a jövő lehetséges és célszerű útjait.

Jelenlegi történelmi helyzetünkben any-nyí mindenesetre következik, hogy autonómiára nem rendezkedhetünk be, de nemzeti adottságainkat, termelési múltunkat, társadalmi örökségünket sem hagyhatjuk figyelmen kívül, amikor jövőnk útjait

keressük. Mert össztársadalmi szempontból sem közömbös, hogy az agrártermelés miként elégíti ki a hazai piaci igényeket, az agrárium az export útján milyen mértékben járul hozzá a nemzeti jövedelem gyarapításához, hogyan alakul az agrártársadalom szerkezete, településrendszere és életnívója. A szerző feltűnő óvatossággal tekint a tulajdonformák jövőendő típusaira, de a magántulajdonon alapuló, egyéni érdekELTSÉGET biztosító kis- és középüzemi gazdaságot tartja meghatározónak, ami nem zárja ki az új típusú szövetkezesek különböző formáinak életképességét sem. Közös felelősségünk, hogy a paraszti gazdaságok tízezrei miként indulnak eddig jórészt ismeretlen, nem járt újukra, hogyan alakul a mezőgazdaságból élők, a falun lakók életmódja.

Nincs itt terünk a szerző ebbéli fejtegetéseinek bemutatására, ám az új évezredben bizonyosan változik a termelési és üzemszerkezet, s ezek függvényében újabb létesítmények, utak, közművek épülnek. Az is várható, hogy az Európai Unió feltételei közepette tovább csökken a falvak lélekszáma és a mezőgazdaságból élők aránya. Bár a nagyvárosokból bizonyára folytatódik a kiáramlás a környező településekre. Az intenzívebb, több munkaerőt igénylő mezőgazdasági kultúrák megho-

nosodása illetve kiszélesítése pedig segítheti, hogy a foglalkoztatottak az ágazatban maradjanak. Az ország egy részén ez kedvezően befolyásolhatja a falvak lakosság-megtartó képességét. Elsősorban a keleti országrészen, különösen a határ menti településeken viszont már napjainkban is találhatunk tragikus sorsú falvakat, tanyákat. Például az egykori Bihar megyei Geszt mintegy 900 lakosából mindössze 60-nak van állandó munkaviszonya és keresete, 200-an nyugdíjat kapnak, míg a családok döntő többsége segélyekből, családi pótlékokból, alkalmi munkákból él.

A kötet végén tanulságos írásokat olvashatunk a mezőgazdasági és élelmezési világszervezetről, a FAO-ról, továbbá a francia, a német, sőt a kínai agrárvilágról is.

Összegezve: a könyv nagyívű képét adja újkori agrártörténelmünk lényegi sajátosságainak, különösen érdekesek számunkra a magyar mezőgazdaság, a falvaink, a szőrványtelepüléseink jelenéről és várható alakulásáról olvasható fejezetek. Mindezek a komplex tudományos megközelítésre a tanulmányokon, új tudományos eredményeken túl a szintetizálásra is ösztönöznek bennünket. (*Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2002. 390 p.*)

Pölöskei Ferenc

Beérkezett könyvek

Bóka Éva: Az európai egység gondolat fejlődéstörténete. Napvilág Kiadó, Budapest, 2001. 304 o. Ára 1900 Ft.

A források és dokumentumok alapján mutatja be az európai egység gondolat fejlődését a 14. század elejétől korunkig. Vizsgálja, miért nem jött létre egy európai föderáció a történelem során, az európai gondolkodók hogyan próbálták meg ellensúlyozni később az eluralkodó nemzetállami gondolkodás negatívumait a konföderáció és föderáció

eszméinek terjesztésével. A történész két síkon tekinti át a kérdést: az egyik az ideák, álmok és eszmék világa, a másik a közösségi együttélést szabályozó egyezmények és alkotmányok fejlődésének útja. A több mint fél évezredet átfogó munka központi kérdése: milyen szerepet töltött be az egység gondolat az európai történelemben; mi a *demokratikus Európa* gondolat jelentése; ki is nevezhető *európainak*. Az utolsó fejezet három vitathatatlanul európainak tekintett magyar gondolkodó, Eötvös József, Jászi Oszkár és Bibó István nézeteit mutatja be.